

Etnische bevolkingsgroepen en binnenlandse politiek

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog ontstond het Koninkrijk der Serviërs, Kroaten en Slovenen - de allereerste unie van Zuid-Slavische volkeren, en later omgedoopt tot Joegoslavië (Zuid-Slavië of 'land van de Zuid-Slaven'). De staat bleef - in verschillende vormen - bestaan tot het begin van de 21e eeuw.

Koning Peter I overleed in 1921 en werd opgevolgd door zijn zoon - en op dat moment prins-regent - Alexander I.

Hoe dan ook vertoonde de geschiedenis van deze landen - gekenmerkt door een grote diversiteit in een uitgestrekt gebied - vóór 1918 grote verschillen. De belangrijkste en grootste bevolkingsgroepen - Serviërs en Kroaten - en een minderheid van de Slovenen, Bosnische moslims, Montenegrijnen en Macedoniërs hadden over het algemeen dezelfde etniciteit en spraken dezelfde taal (meestal Servo-Kroatisch of Kroato-Servisch genoemd). De Slovenen en Macedoniërs vormden een uitzondering: zij hadden een eigen taal. De drie grootste nationaliteiten werden vermeld in de naam van het koninkrijk. De Montenegrijnen en Macedoniërs daarentegen werden beschouwd als deel van de Servische etnische bevolkingsgroep (en werden pas na 1945 erkend als soevereine en onafhankelijke volkeren). En dan was er ook nog de moslimbevolking in

De grenzen in het westen van de Balkan tijdens het interbellum

↑ De nieuwe prefecturen in 1929.

Bosnië en Herzegovina. Het koninkrijk werd niet alleen getypeerd door etnische verscheidenheid, maar had ook een multireligieus karakter. De bevolking bestond voornamelijk uit drie religies: orthodox christendom (Serviërs, Montenegrijnen, Macedoniërs), rooms-katholiek (Kroaten, Slovenen) en islam (Bosnische moslims). Naast het Latijnse alfabet werd ook het cyrillicsche schrift gebruikt. De diverse bevolkingsgroepen waren bovendien sterk verspreid over het hele Balkangebied. De etnische grenzen vielen daardoor

niet samen met de landsgrenzen. De etnische vermenging was het grootst in Kroatië (Kroaten en Serviërs), de Servische regio Vojvodina (Serviërs, Kroaten en etnische minderheden) en Bosnië en Herzegovina (Bosnische moslims, Serviërs en Kroaten). Culturele en politieke verschillen leidden voortdurend tot regeringscrisis. De spanningen in het land - vooral tussen Serviërs en Kroaten - liepen op en hadden een negatieve impact op het nationale beleid. Het land verkeerde in een diepe politieke crisis. In 1929 ontbond de

De moord op koning Alexander van Joegoslavië
in Marseille (1934)

© Alle rechten voorbehouden

koning het parlement. Hij stelde een persoonlijke dictatuur in en veranderde de landsnaam in Joegoslavië. Van toen af aan vormden de Slaven één volk: Joegoslaven. Politieke partijen waren verboden en anti-Joegoslavische extremisten - de Kroatische ustašebeweging, de Macedonische separatisten (de Binnenlandse Macedonische Revolutionaire Organisatie) en de communisten - werden vervolgd. In 1931 kwam er een einde aan het dictatoriale regime. De conflicten bereikten hun hoogtepunt in 1934, toen Kroatische en Macedonische extremisten - ondersteund door Italië en Hongarije - de koning vermoordden in Marseille tijdens zijn staatsbezoek aan Frankrijk. Alexander werd opgevolgd door zijn minderjarige zoon Peter II. Het Koninklijke gezag werd uitgeoefend door prins Paul, de neef van de overleden vorst.

Buitengrenzen en internationale politiek

De nieuwe staat was omringd door vijandige buurlanden: Italië, Oostenrijk, Hongarije en Bulgarije. Zij waren misnoegd over de territoriale uitbreiding van Joegoslavië zoals vastgelegd in het verdrag van Versailles en drongen aan op wijzigingen van het verdrag en de teruggave van hun grondgebied.

Om zich te beschermen, trad Joegoslavië toe tot regionale bondgenootschappen - de Kleine Entente (met Tsjecho-Slowakije en Roemenië) en het Balkanpact (met Griekenland, Roemenië en Turkije) - en schaarde het land zich achter Frankrijk. De Kleine Entente (1921-1938) was bedoeld als een verdedigingsinstrument tegen Hongaars revanchisme en het herstel van het Habsburgse Rijk, en kreeg steun van de Fransen. Het bondgenootschap was vrij machtig en werd daarom beschouwd als de vijfde mogendheid in Europa. Het Balkanpact (1934-1938) werd gesloten als verdedigingsmiddel tegen Italiaans imperialisme en Bulgaars revanchisme. Beide allianties werden aan het wankelen gebracht door de opkomst van het nazisme en fascisme. De banden met het koninkrijk Roemenië - dat in het oosten aan Joegoslavië grensde - werden versterkt door het huwelijk van koning Alexander met de Roemeense prinses Maria in 1922.

De hevigste grensconflicten ontstonden met het koninkrijk Italië, dat door het Verdrag van Rapallo (1920) al Slavische gebieden aan de noordkust van de Adriatische Zee had verworven. Maar het land was er op gebrand nog meer gebieden aan de Dalmatische kust van Joegoslavië in te lijven. De Dalmatische stad Rijeka - eerder opgericht als de Vrijstaat Fiume - werd geannexeerd door

Italië via het Verdrag van Rome (1924) en het Verdrag van Nettuno (1925), gesloten tussen de twee koninkrijken. Italianen konden ook vrij migreren naar Dalmatië. Daarnaast bleef Mussolini Joegoslavië in het nauw drijven: hij werkte nog meer samen met Albanië en Hongarije, en ondersteunde de ustašebeweging.

Bestuurlijke indeling

Tijdens zijn bestaan werd de staat ingedeeld in diverse bestuurslagen:

- 1918-1922: De staat hield vast aan de bestuurlijke indeling van zijn voorgangers van voor de Eerste Wereldoorlog: Oostenrijk-Hongarije, het voormalige koninkrijk Servië en het voormalige koninkrijk Montenegro.
- 1922-1929: Het koninkrijk werd verdeeld in 33 departementen (oblasti), conform de etnische grenzen en historische beginzelen.
- 1929-1941: Tijdens de Koninklijke dictatuur kreeg het land officieel de nieuwe naam Joegoslavië en een nieuwe bestuurlijke indeling. De departementen werden vervangen door negen prefecturen (banovine), de hoofdstad Belgrado vormde een afzonderlijke bestuurlijke eenheid. De grenzen werden zo bepaald dat er nog maar weinig overeenstemming was met eerdere indelingen, en

Het pas gevormde
Kroatische banaat - 1939

Prins regent Paul
van Joegoslavië

Koning Alexander I en
koningin Maria van Joegoslavië

de prefecturen werden vernoemd naar lokale rivieren (met uitzondering van de prefectuur aan de kust). Alle verwijzingen naar de volkeren van het land verdwenen - conform het Joegoslavische eenheidsideaal. De nieuwe eenheden waren veel groter en economisch sterker dan de vroegere oblasten.

- 1939-1941: Kroatië vroeg meer autonomie, en die eis werd ingewilligd met de oprichting van de Banovina (of het Banaat) van Kroatië in 1939. Twee volledige prefecturen en delen van verschillende andere prefecturen werden samengevoegd - goed voor ongeveer 30 procent van de totale oppervlakte en bevolking van Joegoslavië.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de tweede helft van de jaren 1930 zag Joegoslavië zich genooddacht nieuwe diplomatieke opties af te tasten. Het land

voerde stilaan een andere buitenlandse politiek en focuste op een samenwerking met Italië en Duitsland. Frankrijk was niet langer de steunpilaar van Joegoslavië. Het koninkrijk werd politiek en economisch volledig afhankelijk van Duitsland.

Joegoslavië werd steeds meer in het nauw gedreven door de asmogendheden en was niet voorbereid op een confrontatie met het Duitse leger. Onder bijzondere en uiterst geheime voorwaarden werd Joegoslavië een uniek voorstel gedaan: het koninkrijk kreeg een bevoorrecht statuut - de asmogendheden zouden de soevereiniteit en territoriale integriteit van Joegoslavië respecteren, geen toestemming vragen voor troepentransporten door het land, geen militaire hulp vragen en vrije toegang tot de Egeïsche Zee beloven. In ruil daarvoor moest Joegoslavië zich aansluiten bij de asmogendheden. Zonder nationale eenheid en internationale hulp, zonder economische en militaire macht kón de rege-

ring niet anders dan akkoord gaan. Prins Paul wilde Joegoslavië beschermen tegen de oorlog en keurde na lang aarzelen de toetreding van het land tot het Driemogendhedenpact goed. De ondertekening gebeurde op 25 maart 1941.

Twee dagen later werd het regime van 'verraders' omvergoorpen door een geweldloze staatsgreep van westersgezinde Servische militairen, die niet op de hoogte waren van de geheime clausules van het pact. De prins-regent ging in ballingschap en Peter II werd op de troon gezet. De nieuwe regering koos resoluut voor een neutraliteitspolitiek, maar dat was buiten Hitler gerekend. Tijdens de korte Apriloorlog vielen de asmogendheden Joegoslavië binnen. Het leger kon nauwelijks verzet bieden en gaf zich al snel over. Daarop werd het land bezet en verdeeld onder de asmogendheden. ■

Milan Kovačević
Historicus, Universiteit Belgrado
Vertaald door Elan Languages

Het Generaal-gouvernement: De 'Vierde' Poolse Deling

In de vorige klasreflectie (nr. 27) bespraken we de aanloop van de bewogen geschiedenis van Polen naar de Tweede Wereldoorlog toe besproken. Hierop bouwen we nu voort door de (grenzen)geschiedenis van Polen onder het nazisme te behandelen.

De rubriek 'klasreflectie', dat met het jaarthema samen met de rubriek 'vraagstuk' kan genomen worden, zal de (historisch-)aardrijkskundige achtergrond gebruiken om tot morele vragen te komen. Er is een theoretische historische achtergrond nodig om het onderwerp te kennen. Daarom zal dit ruim gebracht worden, voornamelijk met verhelderende kaarten en een puntensysteem.

De verovering van Polen

- 23 augustus 1939 – nazi-Duitsland doet het ondenkbare: Hitler sluit een niet-aanvalsakkoord met de USSR. Stalin zou het gebied van het vooroorlogse Russisch Polen terugkrijgen.
- 31 augustus '39 – Operatie Himmler wordt uitgevoerd. Het betreft de door de nazi's opgezette "aanval" van het Poolse leger op de Duitse zender te Gleiwitz. Dit geeft Hitler de "rechtvaardiging" om de Polen aan te vallen.
- 1 september '39 – nazi-Duitsland valt Polen binnen, gerechtvaardigd als een verdedigingsoorlog.
- 3 september '39 – Engeland en Frankrijk verklaren Hitler de oorlog, maar ondernemen geen enkele militaire actie.
- 17 september '39 – De USSR valt Oost-Polen aan 'ter bescherming van de Wit-Russen en Oekraïners tegen de Duitsers en de Polen'. De Poolse regering gaat in ballingschap.
- 27 september '39 – Warschau capituleert.
- 6 oktober '39 – Het Poolse leger legt de wapens neer en Polen wordt wederom bezet...

© Alle rechten voorbehouden

- 26 oktober '39 – Officiële oprichting van het Generaal-gouvernement. De nazijurist Hans Frank wordt de generaal-gouverneur. Krakau, de verduitste naam van Kraków, wordt de hoofdstad.

Tot aan de aanval van de USSR telt het Generaal-gouvernement 4 districten: Warschau, Radom, Krakau en Lublin.

Polen houdt op te bestaan en wordt opnieuw verdeeld (De zogenaamde 'Vierde Deling'); het westen van Polen wordt geannexeerd bij nazi-Duitsland, terwijl het oosten bij de USSR wordt ingelijfd.

Het Generaal-gouvernement, een nazibufferstaat

- 12 oktober 1939 – Centraal-Polen gaat op in het nieuwe door de nazi's gecreëerde 'Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete' (het Generaal-gouvernement voor de bezette Poolse gebieden).

© Alle rechten voorbehouden

Met de verovering van Polen bezet nazi-Duitsland één van de meest heterogene landen en met één van de voornaamste Joodse populaties.

Het Generaal-gouvernement heeft een populatie van ongeveer 12 miljoen onderdanen. Die groeit aan doordat de nazi's veel uitgewezen Polen uit de geannexeerde gebieden naar de nieuw gecreëerde bufferstaat voeren. Demografisch zal er een racistische hiërarchie ingevoerd worden:

- Reichsdeutsche (Duitsers uit nazi-Duitsland)
- Volksdeutsche (etnische Duitsers)
- Slaven (de zgn. 'Untermenschen': o.a. Polen)
- Zigeuners (Roma en Sinti)
- Joden (door Hitler voorgesteld als een 'Gegenrasse')

↑ Vanaf de zomer van 1941 vormt Galicië het vijfde district van het Generaal-gouvernement.

© Alle rechten voorbehouden

De Poolse intelligentsia en clerus worden vervolgd.

De antisemitische nazi's hebben het land met de meeste Joden veroverd en bezet.

- 31 juli 1940 – Naamsverandering: louter nog 'Generalgouvernement'. De nazibufferstaat heeft niets meer te maken met Polen.
- 22 juni 1941 – nazi-Duitsland valt de USSR aan. Er vindt een gebiedsuitbreiding plaats.
- Zomer 1944 – Het Sovjetleger verovert het oosten van het Generaal-gouvernement.

Majdanek wordt als eerste kamp bevrijd.

- 18 januari 1945 – Hans Frank vlucht naar Duitsland. Het Generaal-gouvernement houdt op te bestaan.

Ongeveer 5,8 miljoen Polen vinden de dood, wat overeenstemt met ca. 16% van de bevolking in 1939. In dit cijfer inbegrepen zijn ook de meer dan 3 miljoen Joden die tijdens de judeocide door antisemitische nazi's vermoord zijn.

Johan Puttemans

Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Ethische vragen:

Wat zou het verschil kunnen zijn tussen Poolse Joden en Joodse Polen?

Is religie een te benutten factor om een land demografisch onder te verdelen?

Dient een regering te weten welke religie haar onderdanen belijden?

Naam en voornaam

Klas / Les

De pedagogische fiche van dit nummer kan, bij uitbreiding, samen behandeld worden met de rubriek 'Klasreflectie'.

Doelgroep: 3^e graad

Vakken: geschiedenis/aardrijkskunde, PAV, MaVo

Voorziene lesuren: minimum 2 lesuren.

Overeenkomstig het artikel over de Balkan, is het bestuderen van de geschiedenis van Duitsland (of beter: de Duitse geschiedenis) heel interessant en verhelderend in geografisch-historisch perspectief.

Duid op de tijdslijn hieronder de belangrijkste gebeurtenissen aan.

1918

1945

Zoek volgende personen op: Karl Liebknecht, Friedrich Ebert, Franz von Papen, Paul von Hindenburg en Adolf Hitler.

Zoek landkaarten op van de Weimarrepubliek en de verste expansie die Duitsland behaalt in 1943 (het Derde Rijk onder Hitler).

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijks uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be